

راز عقب‌نشینی روس‌ها از سواحل خزر در ابتدای قاجار

۲۷ آذر ۱۴۰۴ ساعت ۱۳:۱۲

اواخر سده هجدهم میلادی، ایران تحت حکومت نوپای قاجار، درگیر آزمونی دشوار با روسیه تزاری بود. در حالی که آقامحمدخان قاجار در حال تثبیت قدرت خود بود، مأموری به نام روانویچ (ویونویچ) با پوشش بازرگانی، مرزهای شمالی ایران را زیر نظر گرفت و استحکامات نظامی بی‌سابقه‌ای در سواحل خزر ایجاد کرد. این حرکت تجاوزکارانه، می‌توانست مسیر تاریخ منطقه را عوض کند، اما واکنش سریع و زیرکانه باباخان (احتمالاً اشاره به آقامحمدخان یا یکی از نزدیکانش) ورق را برگرداند؛ فرمانی که روس‌ها را ناچار به پذیرش شکست اولیه و ویران کردن بناهای نظامی خود نمود.

در اواخر سده هجدهم، هم‌زمان با استقرار قاجارها در ایران، روسیه تزاری کوشید با اعزام مأمورانی تحت پوشش تجارت نفوذ خود را در قفقاز و سواحل خزر گسترش دهد. اما سیاست هوشیارانه مقامات ایرانی مانع این روند شد و برای مدتی خطر نظامی روسیه مهار گردید:

«در دوره آغاز تحرکات نادر افشار که مقارن با اشغال ایران توسط افغانه بود، ایران با قدرتهای بزرگ آن روزگار از جمله روسیه و عثمانی رویارو شد. ... از سال ۱۷۶۲ تا ۱۷۹۶ میلادی که کاترین دوم بر روسیه حکومت می‌راند، بار دیگر اهداف توسعه‌طلبانه در دستور کار قرار گرفت، اواخر دوران سلطنت او مقارن با تأسیس حکومت قاجار و استقرار آقامحمدخان بر اریکه سلطنت ایران بود. ... نخستین اقدام، تأسیس استحکامات نظامی در کنار مرزهای ایران واقع در شمال قفقاز بود. چند سال بعد سواحل دریای خزر شاهد تحرکات نظامی بی‌سابقه روس‌ها بود، به گزارش منابع فارسی استحکامات نظامی دیگری در این منطقه احداث گردید. مردی به نام روانویچ در این امر پیشگام بود، این مرد از دوره کریم‌خان زند به عنوان بازرگان با ایران روابط تجاری داشت، او که ظاهراً نام اصلی‌اش ویونویچ بود به عنوان تاجر و تحت پوشش فعالیت‌های تجاری مطالعات گسترده‌ای در ایالات شمالی ساحل دریای خزر انجام داد و نقاط آسیب‌پذیر منطقه را شناسایی کرد. ... بلافاصله پس از تأسیس تجارتخانه، با عنوان ظاهری حفاظت از آن تأسیسات نظامی استواری به وجود آمد و توپهایی در اطراف آن مستقر گردید. باباخان به روانویچ دستور داد تأسیسات جنگی خود را ویران نماید و در غیر این صورت او و یارانش را خطر مرگ تهدید خواهد کرد. روس‌ها به این فرمان گردن نهادند و پس از آنکه خود استحکامات نظامی خویش را ویران کردند، بر کشتی نشسته و خاک ایران را به مقصد روسیه ترک کردند. تدبیر باباخان که از روس‌ها خواسته بود به دست خود قلاع نظامی را ویران کنند، هوشیارانه بود، اگر ایرانی‌ها به این امر مبادرت می‌ورزیدند خطر جنگ وجود داشت، اما تخریب آن تأسیسات به دست خود روس‌ها حکایت از آن داشت که آنها خود هم بر غیرقانونی بودن اعمالشان گواهی می‌دادند. ... اگرچه عزل و نصب‌هایی در ارتش روسیه پس از این تحولات آغاز شد، اما دولت تزاری در کنار آن ضمن ارسال یادداشت شدیدالحنی از آقامحمدخان خواست که از این اقدام خود عذرخواهی کند و او را آشکارا تهدید کرد. آقا محمدخان که در

اوج قدرت خود بود و توانسته بود با اتکا به زور، قاجارها را به منصب حکومت برساند، از پذیرش این تقاضا سرباز زد و حاضر نشد به این امر تن در دهد. در حقیقت نخستین تحرکات روس‌ها که با مأموریت روانویچ شکل گرفته بود شکست خورد و با هوشیاری مقامات محلی موقتاً خطر رفع شد.»

منبع: حسین آبادیان، روایت ایرانی جنگ‌های ایران و روس، تهران، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت خارجه، ۱۳۸۰، ص ۱۶-۱۳.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۵۰۲۷۶/قاجار-ابتداء-خزر-سواح-ها-روس-نشین-عقب-راز>